



Ткаченко В., Остапенко А., Цвячка О. Структурні елементи та змістові аспекти розвитку артистичних здібностей у молодших школярів на заняттях з хореографії. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 7. С. 105-112. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i7-014

Tkachenko V., Ostapenko A., Tsvyachka O. Strukturni elementy ta zmistovi aspekty rozvytku artystychnykh zdibnostei u molodshykh shkoliariv na zaniattiakh z khoreohrafiï [Structural elements and content aspects of the development artistic skills in younger school students in choreography classes]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 7. S. 105-112. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i7-014

УДК 373.3.015.31:793.3(045)

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i7-014

Вадим ТКАЧЕНКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1000-262X>
tkvadim41@gmail.com

Анна ОСТАПЕНКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4532-2391>
17annyway@gmail.com

Олександр ЦВЯЧКА

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-8393-9476>
cvackaaleksandr@gmail.com

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АРТИСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРЕОГРАФІЇ

Анотація. Статтю присвячено проблемі розвитку артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку засобами танцю. Мета статті полягає в з'ясуванні структурних елементів артистичних здібностей у молодших школярів на заняттях з хореографії та виокремленні інструментарію для визначення рівнів їх сформованості. У статті акцентовано увагу на тому, що для формування творчої особистості школяра важливу роль відіграє розвиток в нього артистизму через художні образи, з яких складається танець, добір рухів, витончену пластику та музичний супровід. Розвиток артистичних здібностей дітей молодшого шкільного віку на заняттях з хореографії здійснюється на основі ритміко-пластичного та психологічного компонентів. У статті зазначено, що спостереження проводилося на матеріалі діяльності зразкового ансамблю сучасного та спортивного танцю «Ірбіс» (м. Черкаси). Це дало змогу розробити інструментарій для визначення рівнів сформованості артистичних здібностей молодших школярів на заняттях з хореографії. Рівень сформованості ритміко-пластичного компонента пов'язаний з будовою суглобів і властивостями м'язів. З огляду на це були використані тести для оцінки рухливості суглобів, які включали комплекс найпростіших контрольних вправ: гнучкість плечового суглоба; гнучкість хребта; гнучкість в тазобедреному суглобі. Крім того, для визначення рівня розвитку пластики рухів учнів творчого колективу підібрано спеціальні тести, такі як: «танцювальний» крок, оберти, танцювальна доріжка вперед з восьми рахунків. Також для вивчення музичної ритміки дітей використовувалися логоритмічні вправи, завдання та ігри, які включали: крокування на місці і по чвертях; визначення рівня управління м'язовим тонусом і уваги; розвиток дрібної та великої моторики; визначення рівня розвитку відчуття музичного такту. Для виявлення рівня емоційно-сенсорного потенціалу дітей визначали відповідність розвинутих здібностей трьом рівням (високий, середній, низький). Зазначено, що артистизм виступає оптимальною моделлю динамічних проявів особистості в її діяльності, а заняття хореографією сприяють розвитку художніх здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: артистизм; артистичні здібності; заняття з хореографії; діти молодшого шкільного віку; структурні елементи артистизму; інструментарій формування артистичних здібностей; засоби сучасного танцю; тести для виявлення рівнів сформованості артистизму.

Vadim TKACHENKO

Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1000-262X>
tkvadim41@gmail.com

Anna OSTAPENKO

Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4532-2391>
17annyway@gmail.com

Oleksandr TSVYACHKA

Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-8393-9476>
cvackaaleksandr@gmail.com

STRUCTURAL ELEMENTS AND CONTENT ASPECTS OF THE DEVELOPMENT ARTISTIC SKILLS IN YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN CHOREOGRAPHY CLASSES

Abstract. The article is devoted to the problem of developing artistic abilities in children of primary school age by means of dance. The purpose of the article is to clarify the structural elements of artistic abilities of younger schoolchildren in choreography classes and to

identify the tools for determining the levels of their formation. In the course of writing the article, we used the following research methods: theoretical analysis of scientific literature on the topic, observation, generalization and systematization of the collected material, modeling. The article states that in order to form a creative student, it is necessary to develop artistry with the help of artistic images, which consist of dance, selection of movements, sophisticated plasticity and musical accompaniment. The development of artistic abilities of schoolchildren in choreography classes is carried out on the basis of rhythmic-plastic and psychological components, where the first consists of flexibility, plasticity and musical rhythmicity, the second - emotional-sensual, intellectual-creative and motivational-personal qualities of the child. The article states that the observation was conducted on the material of the study of creativity of the exemplary ensemble of modern and sports dance "Irbis". This made it possible to develop a toolkit for determining the levels of formation of artistic abilities of younger schoolchildren in choreography classes. The level of formation of the rhythmic-plastic component is related to the structure of the joints and the properties of the muscles. With this in mind, tests were used to assess joint mobility, which included a set of the simplest control exercises: flexibility of the shoulder joint; spine flexibility; flexibility in the hip joint. In addition, special tests were selected in order to determine the level of development of the plasticity of movements of students of the creative team, such as: "dance" step; rotate; dance track ahead of eight counts. Also, to study the musical rhythmicity of children, logorhythmic exercises, tasks and games were used, which included: stepping in place and in quarters; determining the level of muscle tone control and attention; development of fine and large motor skills; determination of the level of development of a sense of musical beat. To identify the level of emotional and sensory potential of children, the correspondence of the developed abilities to three levels (high, medium, low) was determined.

Therefore, artistry serves as an optimal model of dynamic manifestations of personality in its activities, and choreography classes contribute to the development of artistic abilities in children of primary school age. Further research is needed to analyze the levels of formation of artistic abilities of junior high school students in choreography classes according to the criteria developed by us.

Key words: artistry; artistic abilities; choreography classes; children of primary school age; structural elements of artistry; tools for the formation of artistic abilities; means of modern dance; tests to identify the levels of artistry formation.

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань занять з хореографії для дітей молодшого шкільного віку є активний розвиток у них артистичних здібностей. Артистичні здібності впливають на формування всебічно розвинутої творчої особистості школярів за умови забезпечення систематичності та послідовності їх розвитку засобами танцю. Хореографія виконує виховну функцію, ефективність якої залежить від впливу на емоції та почуття, розвиток в учнів фантазії, уяви та міркування. Молодший шкільний вік є одним з найбільших вагомих та відповідальних періодів в житті кожного учня, оскільки саме в ці роки закладаються основи гармонійного, духовного розвитку особистості, а заняття з хореографії сприяють формуванню артистичних здібностей у вихованців. На заняттях з хореографії у дітей розвивається творче мислення й фантазія через художні образи, які народжує танець, відшліфовується виразність рухів, їх пластичність, формуються естетичні смаки.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом різні аспекти проблеми розвитку артистичних вмінь засобами танцю стає в центрі наукових досліджень вітчизняних науковців. Так, наприклад, питаннями організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних освітніх закладах опікується К. Зозуля [3, 4]. Як предмет психолого-педагогічних досліджень артистичні уміння дітей молодшого шкільного віку розглядає Л. Московчук [6]. Роль ритміки та музичного руху на заняттях з хореографії розкрито наукових доробках В. Ключко [5], М. Назаренко [7]. Особливості моделювання та розпізнавання мімічних проявів емоцій на обличчі людини під час виконання танцю схарактеризовано у публікації Г. Єфімова [1]. Проблема вираження емпатії в танцювальних образах представлено у статтях Л. Журавльової та М. Шпак [2]. Однак, структурні елементи та інструментарій для визначення рівнів сформованості артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку не знайшли свого повного відображення в аналізованих наукових джерелах. Це і зумовило вибір теми цієї статті.

Мета статті полягає в з'ясуванні структурних елементів артистичних здібностей у молодших школярів на заняттях з хореографії та виокремленні інструментарію для визначення рівнів їх сформованості.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури з теми, спостереження, узагальнення та систематизація зібраного матеріалу, моделювання.

Виклад основного матеріалу. Тенденції розвитку сучасної хореографії в Україні спрямовані на формування в школярів низки таких якостей, як самоактуалізація, активне творче самовираження, творча самореалізація. Мобілізації творчого потенціалу та творчих здібностей в хореографічному мистецтві сприяє артистизм. Орієнтуючись на вчення В. Канн-Каліки та К. Станіславського, К. Зозулі структурними компонентами артистизму вважають психофізичний; емоційно-естетичний; художньо-логічний, де основу психофізичного компонента становлять, з одного боку, різні психічні процеси (уява, увага, пам'ять), з іншого – фізичні дані (гнучкість, пластичність, міміка, пантоміма) [3, с. 24]. У зв'язку з цим, важливу роль в прояві артистизму відіграє уява, яка у художньо-комунікативному аспекті виконує особливі функції, зокрема: допомагає уявити модель майбутньої художньої взаємодії з рухами і з глядачами; стимулює творче самопочуття, призводить його в найбільш доцільну емоційно-естетичну форму; допомагає вже в реальній діяльності на заняттях з хореографії здійснювати пошук необхідних шляхів «енергійного» впливу.

Психологи виокремлюють декілька різновидів уяви: пасивну та активну, де перша ділиться на довільну (мрійливість, мрії) й мимовільну (гіпнотичний стан, сновидіння, фантазія). Активна уява містить в собі артистичний, творчий, критичний, відтворюваний підвид. Близько до цих видів уяви знаходиться емпатія. На думку Л. Журавльової та М. Шпак, емпатія – це здатність розуміти іншу

людину, перейматися її думками і почуттями, співчувати, співпереживати. Продуктивність уяви залежить від ступеня розвитку емпатії. Цю здатність можна визначити як емоційну ідентифікацію, що забезпечує високу творчу мобільність [2]. Автори підкреслюють, що молодший шкільний вік є унікальним, неповторним етапом у процесі емоційного розвитку особистості. Новим для дитини семи років є втрата нею дитячої безпосередності і, натомість, набуття здатності до узагальненого переживання, «інтелектуалізації афекту», диференціації внутрішньої і зовнішньої сфер особистості. З віком почуття і переживання стають складнішими, більш диференційованими, дитина починає усвідомлювати зміст почуттів, розуміти, що означає «я радію», «я сердита» та ін., тобто починає свідомо орієнтуватись у власних емоціях. Її переживання набувають смислу, вони узагальнюються, формується логіка почуттів.

Психофізичний компонент артистизму як одного з найважливіших елементів містить у собі вольові якості. У цьому контексті воля розглядається як процес цілеспрямованої поведінки, готовність долати різні труднощі, робити істотний вплив на якість художньо-комунікативної діяльності. Основними складниками психофізичного компоненту артистизму є гнучкість, пластичність, міміка.

На нашу думку, розвиток артистичних здібностей дітей молодшого шкільного віку на заняттях з хореографії здійснюється на основі ритміко-пластичного та психологічного компонентів, де перший складається з гнучкості, пластичності та музичної ритмічності, другий – емоційно-чуттєвих, інтелектуально-творчих та мотиваційно-особистісних якостей дитини.

Щодо гнучкості, фізичної можливості людини, яка проявляється в процесі рухової активності, вони виступають морфологічними та функціональними властивостями опорно-рухового апарату, що характеризуються максимальною амплітудою різних рухів певних суглобів.

У свою чергу, пластичність підсилює вплив словесної дії, підносить процес виконавської дії до рівня мистецтва. За допомогою пластичності, виразного та лаконічного жесту дитина, яка володіє умінням керувати своїм тілом, вдало використовує тілесну експресію, кінетичні засоби для підкреслення важливості тих чи інших фрагментів руху, що сприяє їх кращому запам'ятовуванню.

Міміка, визначається як мистецтво виражати свої думки, почуття, настрої, стан руху м'язів обличчя. Г. Єфімов звертає увагу на те, що міміка виконує особливу функцію – служить індикатором емоційних проявів, є чутливим регулятором у спілкуванні. Досконале володіння мімікою не вважається вродженою навичкою і насамперед залежить від виховання, соціальних і національних особливостей [1, с. 532].

На розвиток артистичних здібностей впливає музична ритмічність школяра, що становить собою свідоме сприйняття ритму в музиці і залежить від накопиченого, систематизованого у пам'яті зразків художніх явищ. Ця загальна пізнавально-рухова активність відкриває перспективу творчого використання набутого матеріалу в процесі хореографічно-педагогічної роботи для виховання у дітей молодшого шкільного віку відчуття ритму за допомогою таких засобів, як: музика, рухи, мовлення. М. Назаренко звертає увагу на те, що розвиток музично-ритмічного компонента як сенсорної основи життєдіяльності, є одним із джерел тону дитини, запорукою її мобільності, основною умовою пластично-емоційної виразності, орієнтації в просторі. Також, безліч досліджень показали, що у дітей, у яких розвиток цього компоненту ведеться систематично, покращується пам'ять загалом та м'язова пам'ять зокрема. Ознайомлення дітей з ритмікою та структурованим хореографічним заняттям сприяє вивченню нової лексики та термінів, активно розвивається моторика та координація [7, с. 217]. У процесі музично-ритмічної підготовки у виконавців добре розвиваються артистичні здібності.

Набуття емоційно-чуттєвих здібностей забезпечує структурований вихід для здорового фізичного та емоційного розслаблення, що допомагає розвивати емоційну зрілість і дає дітям свободу направляти свої емоції та енергію в безпечне середовище, що уможлиблює підвищення самооцінки та впевненості. Вираз емоцій у ранньому дитинстві сприяє переходу від нової залежності до автономії. Поява емоційної саморегуляції особливо важлива в ранньому дитинстві і відбувається в контексті сімейних стосунків з однолітками. Те, як дитина себе відчуває, впливає на те, як вона тримає своє тіло. Наприклад, якщо вона стурбована, то ймовірно, її рухи стають напруженими, якщо дитина впевнена, то вона буде вести себе невимушено, якщо у депресії – понуро.

В основі розвитку деяких найбільш невловимих елементів, якими володіють справжні виконавці, може бути саме емоційна чуттєвість. Проте її буває так важко визначити та розвинути, зокрема такі речі, як зображення краси та легкості, свобода рухів, впевненість, ризик, креативність, інтенсивність. Деяким дітям молодшого шкільного віку притаманна ця властивість з народження, вони від природи наділені кращим хистом та схильні до більшої емоційної автентичності, однак, безумовно, її можна розвинути далі. Навчаючи дітей розуміти, володіти та розкривати взаємодію між їхніми емоціями та тілом у своєму танці, хореограф надає можливість виконавцям розвинути пристрасть і цілеспрямованість своїх рухів.

На рівень розвитку артистичності впливають також інтелектуально-творчі здібності, що становлять собою взаємозв'язок конвергентного та дивергентного мислення, здатність індивіда до

аналітико-синтетичної діяльності, вміння знаходити нові, оригінальні та нестандартні рішення рухових завдань. До важливих компонентів артистизму К. Зозуля зараховує інтелектуально-творчу активність, ініціативу та потенціал, індивідуальність, здатність до саморозвитку. Для дітей молодшого шкільного віку, характерним є непередбачуваність, спонтанність. Творчі процеси зазвичай протікають на несвідомому рівні, а свідомість фіксує лише їхній кінцевий результат. Формування інтелектуально-творчих здібностей, як правило, пов'язане з грою. Саме через неї здійснюється вивчення дитиною навколишнього світу [4, с. 76].

Мотиваційно-особистісний складник розвитку артистичних здібностей становить собою систематичне і цілеспрямоване формування у дітей зацікавленості до артистичної діяльності. На початковому етапі занять важливо, щоб увага дітей зосереджувалась на тому, що артистична діяльність на заняттях, водночас із розвитком хореографічних здібностей, розкривається як природний компонент освітнього процесу. Важливо, щоб діти якомога раніше наблизились до розуміння суті артистизму та способів втілення цієї якості.

Як відомо, діти молодшого шкільного віку, мають у своєму розпорядженні значні нерозкриті ресурси художнього та артистичного змісту. Адже діти артистичні від природи і кожній дитині притаманний свій рівень артистичних здібностей. Звідси випливає, що хореограф має проаналізувати тип особистості і скласти психологічний портрет кожного виконавця: рівень сприйняття, уяви, мислення, пам'яті, художньої обдарованості, творчого потенціалу, оригінальності, рівень емоційного інтелекту, психічної та фізичної стійкості. З огляду на це, необхідно виробити індивідуальний підхід до кожного учня, що зумовить продуктивність подальшої роботи з дітьми у напрямку формування артистичних здібностей.

З метою дослідження стану артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку засобами сучасного танцю було проведено вивчення рівнів розвитку артистичних здібностей у дітей на заняттях з хореографії. Наше дослідження проводилось на базі Позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості м. Черкаси» зразкового ансамблю сучасного та спортивного танцю «Ірбіс». У експерименті брала участь група дітей 7–11 років у кількості 20 осіб.

Черкаський Зразковий ансамбль сучасного та спортивного танцю «Ірбіс» був заснований у 1995 році. Нині колектив об'єднує більше сотні юних вихованців, захоплених мистецтвом танцю. Засновник і незмінний керівник колективу «Ірбіс» – хореограф-постановник Олена Садовська, яка прагне за допомогою мистецтва танцю виховати перспективне, творчо-мисляче, з багатою уявою і внутрішньою культурою покоління, яке, насамперед, має захоплювати своєю творчістю глядачів. У репертуарі колективу танці на основі сучасної хореографії.

Танцювальний колектив «Ірбіс» постійно підвищує свою професійну підготовку та артистичні здібності вихованців, для цього О. Садовська розробила нові форми розминки на основі спортивних танців із сучасними елементами з використанням артистичної образності. Вихованці гуртка неодноразово ставали переможцями та призерами міських, обласних та міжнародних конкурсів. Характерною ознакою роботи цього колективу є те, що вони залучають до хореографічної підготовки дітей від чотирьохрічного віку [9].

З метою визначення рівнів розвитку артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку на заняттях з сучасної хореографії у згаданому колективі нами було розроблено такі завдання: визначення критеріїв та рівнів розвитку артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку засобами сучасного танцю; добір експериментального інструментарію для визначення рівнів сформованості артистичних здібностей.

Враховуючи специфіку досліджуваного питання та особливості віку дітей, на нашу думку, об'єктивним методом дослідження було спостереження, яке відбувалося в процесі виконання певних завдань під час проведення занять з хореографії у танцювальному колективі «Ірбіс» протягом грудня 2021 р. – січня 2022 р. Для вивчення стану артистичних здібностей дітей молодшого шкільного віку методом спостереження нами було виділено основні компоненти розвитку артистичних здібностей, які перебували в центрі нашої уваги, зокрема ритміко-пластичний та психологічний.

До ритміко-пластичного компонента належить гнучкість, пластичність та музична ритмічність дитини. Особлива увага зверталась на те, що гнучкість – це якісна можливість виконувати рухи з найбільшою амплітудою. Характерною ознакою гнучкості є рухливість різних суглобів усього опорно-рухового апарату дитини. Гнучкість являється однією з основних складових фізичної підготовки виконавців та має вирішальне значення для участі дітей у виступах на сцені перед глядачами та їх загального здоров'я. Більшість дітей від природи є гнучкими, але не всі. Заняття з хореографії позитивно впливають на покращення гнучкості у дітей, а також розвивають її у тих дітей у котрих не достатньо розвинена гнучкість від природи. Перевагами гнучкості є покращення виконавських результатів, плавність виконання хореографічних рухів та збільшення фізичного й розумового розслаблення.

У свою чергу розвиток пластичності – це розкриття у дітей молодшого шкільного віку можливостей більше демонструвати координацію тіла для виконання складних, точних рухів, які виражають емоції та передають значення рухів. У ході спостереження нами було виявлено, що виконавці володіють певним набором навичок координації в просторі, гарної постави, рівноваги, сприйняття та дій у послідовності. Завдяки спеціально обладнаним залам акробатичними верстатами, вихованці мають змогу підвищувати рівень своєї пластичності та гнучкості. Процес розвитку пластичності рухів відповідно до її структурного змісту сприяє вихованню творчого ставлення до набутих хореографічних умінь та навичок, підвищенню емоційності, вихованню естетичного смаку. Усе це також впливає на формування цілісної системи вправ оздоровчого характеру, спрямованих на підвищення артистичності, граціозності, виразності рухів. Будучи частиною компонентів сценічного образу, пластичність допомагає передати емоційний складник, висловити саму сутність танцю.

Під час експерименту нами було встановлено, що не менш важливим компонентом розвитку артистичних здібностей є музична ритмічність. Музична ритмічність становить собою вправність рухів під музику, в якому тісно пов'язані пізнавальна, фізична, емоційна, соціальна і творча складова розвитку дітей молодшого шкільного віку. Також тісно пов'язаний розвиток музично ритмічного виховання з процесом відчуття музичного ритму та темпу. Зважаючи на це, хореографи танцювального колективу «Ірбіс» на заняттях вдаються до використання музичних вправ під рахунок, поліпшуючи цим самим почуття ритмічності у дітей.

У ході спілкування з хореографами, нами було виявлено, що для дітей молодшого шкільного віку, найкраще підходять ритмічні рухи, які у них виховують відчуття музики, вчать врівноважувати почуту музику з виконаними рухами у танці. За допомогою музично ритмічних рухів у дітей активно формується навичка відображення ритмічного рисунку, дотримання фразування, відображення в русі метричної пульсації музики.

Другим компонентом артистичних здібностей дітей молодшого шкільного віку, на який нами було звернено увагу під час спостереження, є психологічний, що складається з емоційно-чуттєвих, інтелектуально-творчих та мотиваційно-особистісних здібностей дитини.

Наші спостереження засвідчили, що емоційно-чуттєві якості – це сума тих навиків і здібностей дитини, котрі здатні виявляти та розрізняти свої емоції та емоції інших. Саме дітям молодшого шкільного віку, найбільш притаманна розвиненість емоційної сфери та умінь адекватно його виражати у художньому образі за допомогою тілесних засобів.

Ми здійснили добір інструментарію, який дав нам змогу виявити рівень розвитку ритміко-пластичного компонента. Чинники, що зумовлюють гнучкість, пов'язані із структурою суглобів та властивістю м'язів. Будова деяких суглобів зумовлює дещо обмежений діапазон рухів, проте для більшості рухів обмеження для їх амплітуди становить лише м'язова тканина, що піддається зміні під впливом тренування. З огляду на це, у ході нашого дослідження нами було використано тести для оцінки рухливості суглобів, що передбачали набір найпростіших контрольних вправ:

1. Гнучкість плечового суглоба. Вихідне положення лежачи на грудях, лицем до низу, руки витягнуті вперед. Вимірюється найбільша відстань при піднятті до кінчиків пальців, при піднятті рук від підлоги до гори.

2. Гнучкість хребта. Визначаються ступенем нахилу тулуба. Вихідне положення сидячи, відбувається нахил вперед при цьому не згинаючи ніг у колінах. Оцінювання відбувається за допомогою лінійки. Якщо пальці рук дістають до пальців ніг це нульова позначка, що означає середній рівень гнучкості. При нахилі не дістають до ніг – низький рівень, руки повністю обхвачують стопи – відповідно високий рівень гнучкості. Вправа мостик, відповідно до якої результат вимірюється у відстані від п'ят до кінчиків пальців, чим менша відстань тим більший рівень гнучкості.

3. Гнучкість в тазобедреному суглобі. Вихідне положення як можна ширше розвести ноги (шпагат): 1) в сторони, 2) вперед і назад з опорою на руки. Оцінювання ведеться по відстані від підлоги до куприка. Чим менша відстань, тим вищий рівень гнучкості.

Під час спостереження було помічено, що пластичність пози у різних дітей відрізняється внутрішньою інформативністю, відображаючи власне бачення дитини і визначається рівнем сприйняття хореографічного заняття та виступу. Пластичність дитини формується у ході виконання певних вправ та застосування спеціальних методів та прийомів.

З метою визначення рівня розвитку пластичності рухів вихованців творчого колективу, нами було дібрано спеціально розроблені і науково обґрунтовані тести:

1. «Танцювальний» крок. Вихідне положення: руки на пояс, ноги разом. Крок потрібно виконати артистично, з максимальною виразністю, невеликим поворотом і нахилом плечей до підняття вперед ноги, легким рухом голови, погляд спрямований вперед. У цьому кроці беруть участь усі частини тіла, тому задіяні усі основні м'язи. Яскраво виражений характер рухів з максимальною широкою амплітудою, виразністю та підкресленістю кожної деталі руху свідчить про високий рівень

пластичності. Наявність незначної скутості у рухах і недостатня виразність вказує на середній рівень. У свою чергу про низький рівень говорить технічно правильне, але невиразне виконання руху.

2. Оберти, при виконанні яких, вихідне положення таке: ноги разом, руки розведені в сторону. Виконується чотири приставних кроки вбік з невеликим присіданням, при цьому виконуються по два маленькі оберти з незначною амплітудою зап'ястями на зовні і в середину. Для оцінювання враховується злагодженість кінцівок, граціозність, виразність, відповідність характеру музичного супроводу. Гарна постава, виразна міміка, відповідність характеру музики, плавність рухів, легкість та граціозність свідчить про високий рівень пластичності рухів. Оптимальний ритм і темп рухів при цьому відчувається напруженість та сухість рухів свідчить про середній рівень. Слабо виражений характер рухів зап'ястями, байдужий погляд, недостатня злагодженість рухів свідчить про низький рівень.

3. Танцювальна доріжка вперед з восьми рахунків. Вихідне положення: третя позиція ніг, ліва попереду, голова піднята, погляд спрямований перед собою, руки на талії, або за спиною, чи складені у замок попереду. На рахунок раз права нога виходиться в сторону з натягнутим носочком, п'ятка до підлоги. Рахунок два нога приходить у третю позицію спереду, при цьому виконується невеличке пліє. Рахунок три ліва нога виводиться в сторону. Рахунок чотири ліва нога пристається в третю позицію, при цьому виконується невеличке пліє. Рахунок 5, 6, 7, 8 повторяє в точності рахунок 1, 2, 3, 4. Злітність кроків з виразним піднесенням, чіткий ритм рухів свідчить про високий рівень пластичності. Невелика напруженість під час виконання доріжки, незначні паузи, недостатня амплітуда рухів підкреслює про середній рівень. І відповідно на низький рівень вказує явна скутість рухів, відсутність залагодження кроку.

Для вивчення музичної ритмічності дітей, нами було застосовано логоритмічні вправи, завдання та ігри, що містили: крокування на місці і по четвертях; визначення рівня управління м'язовим тонусом і уваги; розвиток дрібної та великої моторики; визначення рівня розвитку відчуття музичного такту.

Зазначимо, що в основі усіх логоритмічних вправ лежить синтез понять музичність і ритмічність. Спеціально організований, цілеспрямований процес становлення і розвитку музично-ритмічних навичок і здібностей дитини слугують процесами сприйняття, розпізнавання, мислення, прийняття рішень можливі лише завдяки взаємодії двох півкуль, кожне з яких має свою спеціалізацію. У зв'язку з цим ми звертали увагу на те, щоб діти розпочинали вправи з простішого (ходьби, або марширування) і поступово ускладнювали їх пришивидуючи темп і змінюючи ритм. Оскільки відчуття ритму – це здатність точно відтворювати і спрямовано управляти швидко-силовими і просторово-часовими параметрами рухів, то рівень розвитку ритму залежить від постійної роботи над ритмічністю рухів за допомогою музично-ритмічних та фізичних вправ.

Одним із цікавих прийомів на заняттях з хореографії є поєднання рухів із супроводженням казки чи історії під музику, оскільки діти особливо творчо підходять до розв'язання такого роду завдань. У нашому дослідженні ми вдалися до використання класичних ритмічних вправ Далькроза:

1. Крокування. Ця вправа становить один з основних елементів класичних ритмічних вправ. На початковому етапі діти відтворюють кроками тривалості, які утворюють пульс музики, що звучить. Таким чином чверті виконуються маршовими кроками, восьмі – швидкими кроками, подібними до бігу, а половинні – кроки з піднятою ногою, виробляючи стійкішу рівновагу.

2. Сильна доля. Знайомлячись з поняттям сильної долі діти вчаться визначати її, відтворювати, а також встановлювати її місце у такті. На практиці на сильну долю учні виконували сплеск у долоні перед собою, під час звучання інших долей такту руки розводили в сторони, описуючи вертикальні кола. Чим більше долей у такті, тим поступовішим, повільнішим буде рух рук по колу.

3. Визначення темпоритму. На початковому етапі ми звертали увагу на те, як діти відтворювали одноманітні ритмові послідовності. У ході наступного етапу експерименту діти відтворювали прості ритмічні групи довжиною 2-4 долі. Для кожної схеми тактування застосовувався свій набір найчастіше відтворюваних в музиці ритмічних груп. Після опанування цих ритмічних груп можливим стало відображення дітьми більш складних ритмічних послідовностей [5, с. 46].

Для виявлення рівня емоційно-чуттєвого потенціалу дітей нами була використана методика С. Науменко, метою якої було визначити рівень емоційної виразності дітей молодшого шкільного віку при прослуховуванні музичного матеріалу [8, с.42]. Для виявлення результатів були взяті такі авторські критерії:

– високий рівень – добре виражена емоційна чуйність в поєднанні з активною та самостійною ініціативою, точне і правильне розуміння та виконання завдання без допомоги хореографа, емоційно виражений характер музичного твору;

– середній рівень – інтерес до діяльності, бажання долучатися до процесу при деякій скутості у виконанні завдання. Дитина потребує допомоги хореографа, додаткових пояснень завдання, показу, неодноразового повторення;

– низький рівень – дитина малоактивна, не емоційна, спокійно ставиться до музичної діяльності навколо, не проявляє активного інтересу, байдужа, не здатна до самостійних дій, не проявляє емоційну виразність.

Впровадженні на заняттях музично-ритмічні рухи сприяють також розвитку творчо-інтелектуальним здібностям, які є частиною психологічного компонента розвитку артистичних здібностей. За нашим припущенням, творчо-інтелектуальні здібності найкраще розвиваються у молодших школярів. Оскільки у цьому віці відбувається стійке формування особистості, індивідуальні особливості якої визначають успішність виконавця ним його творчо-інтелектуальної діяльності різного виду. Процес виявлення творчо-інтелектуальних здібностей у ході нашого спостереження проходило у кілька етапів:

I етап. Ґрунтовне спостереження за дітьми: поведінкою, діяльністю, інтересами.

II етап. Розкриття та вивчення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки.

III етап. Виявлення рівня розвитку інтелекту дитини.

IV етап. Визначення рівня розумового розвитку, що ґрунтується на дослідженнях вербальних здібностей дитини.

V етап. Всебічний аналіз виявлених, визначених та розкритих якостей дитини.

Крім цього, для виявлення наявного рівня розвитку інтелектуально-творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку ми провели деякі контрольні тести на виявлення рівня розвитку уяви та творчих здібностей: дітям пропонувалося завдання придумати і назвати найбільше способів використання того чи іншого предмета; школярі уявляли якусь ситуацію і перерахували різні її наслідки; учні вигадували речення, яке складалося із 4 слів кожне з яких починалося із зазначеної букви; діти знаходили різні фігури, які знаходяться в кімнаті.

Наступним кроком у розвитку артистичних здібностей є робота щодо виявлення мотиваційно-особистісного складника психологічного компонента. Мотиваційно-особистісний компонент передбачає системний і цілеспрямований розвиток у дітей молодшого шкільного віку на заняттях з хореографії зацікавленості до артистичної діяльності.

На початку перевірки сформованості мотиваційно-особистісного компонента ми використали анкетування (анкета темпераменту А. Бусса – Р. Пломіна). Проведення такого анкетування дало змогу скласти психологічний портрет дитини очима родини (матері, батька) та хореографа. Важливу роль у діагностиці відіграла бесіда з батьками деяких дітей, що доповнила знання про позаінтелектуальні аспекти розвитку й функціонування досліджуваного. Батькам ставилась низка запитань про захоплення дитини (які були, коли з'явилися, як дитина їх виявляє); стосунки в родині (характер, спосіб впливу на членів родини (співпраця, домінування, маніпулювання); яку мету ставить собі дитина і як її досягає; ставлення дитини до поразок, як переносить їх; як долає негативні емоції; причини вивчати сучасні танці. Такі бесіди уможливили з'ясувати роль сучасних танців у житті дитини, особливості її характеру, тип темпераменту дитини та добору образів у танцювальних постановках.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, наше дослідження засвідчило, що артистизм слугує оптимальною моделлю динамічних проявів особистості в її діяльності, а заняття з хореографії сприяють розвитку артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. На констатувальному етапі експерименту використання методів спостереження, тестування, анкетування та бесід уможливило здійснити добір інструментарію для визначення рівнів сформованості артистичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку засобами сучасного танцю танцювального колективу «Ірбіс» (м. Черкаси). Подальшого дослідження потребує проведення аналізу рівнів сформованості артистичних здібностей у молодших школярів на заняттях з хореографії за виробленими нами критеріями.

Список використаних джерел

1. Єфімов Г. М. Моделювання та розпізнавання мімічних проявів емоцій на обличчі людини. «Штучний інтелект». URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8108/64-Efimov.pdf?sequence=1>.
2. Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III(25). Issue: 49. URL: http://eprints.zu.edu.ua/19316/1/ped_psy_25_49.pdf.
3. Зозуля К. В. Організація навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку у позашкільних закладах України (друга половина XX століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Харків. 2020. 241 с.
4. Зозуля К. Організація навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України у контексті сьогодення. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. №4. С. 74–82.
5. Ключко В. В. Ритміка та музичний рух: навч. посіб. для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 158 с.
6. Московчук Л. М. Артистичні уміння молодших школярів як предмет психолого-педагогічних досліджень. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17887/Moskovchuk.pdf?sequence=1>.

7. Назаренко М. Музично-ритмічне виховання молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Наукові записки*. 2020. Випуск 101. С. 216–223.
8. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності: монографія. Чернівці: СПД Лівак, 2015. 407 с.
9. Центр дитячої та юнацької творчості м. Черкас: відділ хореографічного мистецтва. URL: <http://cdut.com.ua/index.php/viddil-horeografichnogo-mistetstva>.

References

1. Iefimov H. M. Modeliuvannia ta rozpiznavannia mimichnykh proiaviv emotsii na oblychchi liudyny. «Shtuchnyi intelekt». URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8108/64-Efimov.pdf?sequence=1>.
2. Zhuravlova L. P., Shpak M. M. Empatiia yak psykhologichnyi mekhanizm rozvytku mizhosobystisnoho emotsiinoho intelektu. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III(25). Issue: 49. URL: http://eprints.zu.edu.ua/19316/1/ped_psy_25_49.pdf.
3. Zozulia K. V. Orhanizatsiia navchannia khoreohrafii ditei molodshoho shkilnoho viku u pozashkilnykh zakladakh Ukrainy (druha polovyna KhKh stolittia): dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 – zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky. Kharkiv. 2020. 241 s.
4. Zozulia K. Orhanizatsiia navchannia khoreohrafii ditei molodshoho shkilnoho viku v pozashkilnykh zakladakh Ukrainy u konteksti sohodennia. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2021. №4. S. 74–82.
5. Kliuchko V. V. Rytmika ta muzychnyi rukh: navch. posib. dlia studentiv fakultetiv mystetstv pedahohichnykh universytetiv. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2015. 158 s.
6. Moskovchuk L. M. Artystychni uminnia molodshykh shkoliariv yak predmet psykhologo-pedahohichnykh doslidzhen. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17887/Moskovchuk.pdf?sequence=1>.
7. Nazarenko M. Muzychno-rytmichne vykhovannia molodshykh shkoliariv na urokakh muzychnoho mystetstva. *Naukovi zapysky*. 2020. Vypusk 101. S. 216–223.
8. Naumenko S. I. Psykholohiia muzychnoi diialnosti: monohrafia. Chernivtsi: SPD Livak, 2015. 407 s.
9. Tsentr dytiachoi ta yunatskoi tvorchosti m. Cherkas: viddil khoreohrafichnogo mystetstva. URL: <http://cdut.com.ua/index.php/viddil-horeografichnogo-mistetstva>.